

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2021

Den lässkygge högstadieeleven

En kvalitativ studie om skolbibliotekariers litteraturförmedlingsmöjligheter på högstadienivå

Henrik Brunander

© Henrik Brunander

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Den lässkygge högstadieeleven - En kvalitativ studie om skolbibliotekariers litteraturförmedlingsmöjligheter på högstadienivå

Engelsk titel: The bookshy secondary school student- A qualitative study about the school librarian's opportunities of encouraging reading at a lower secondary school.

Författare: Henrik Brunander

Färdigställt: 2021

Abstract: The purpose of this study is to investigate the opportunities and possibilities a librarian has to encourage reading and supply literature to pupils in the ages 13-16 as well as how receptive the pupils and the teachers are to the librarian's work. The study is performed using semi-structured interviews and the data is analysed using a qualitative method. The study is using Thomas Brante's work on professional theories as theoretical basis. Five school librarians were selected for interviews. The result of the study shows that pupils are more interested in reading if approached in an informal manner or as an equal than they are when reading is an enforced task. A librarian's biggest challenge is more likely to depend on how willing the faculty is to listen, communicate and cooperate with the librarian. The headmaster's commitment towards the concept of a school library as an asset to the students' education also has a big effect on a librarian's work.

Nyckelord: Litteraturförmedling, Läsförämjande, Skolbibliotekarier, Högstadieskola, Lärare, Högstadieelever, kvalitativa intervjuer

Innehåll

1 Inledning.....	3
2 Problemformulering	3
2.1 Avgränsning	3
2.2 Syfte och forskningsfrågor	4
3 Tidigare forskning och rapporter.....	4
4 Teori	9
5 Metod	11
5.1 Kvalitativ metod.....	11
5.2 Intervju	11
5.3 Kvalitativ dataanalys	12
6 Resultat.....	12
6.1 Urval och presentation av respondenter	12
6.2 Intervjusammanfattning- Kim	13
6.3 Intervjusammanfattning- Alex.....	15
6.4 Intervjusammanfattning- Jona.....	17
6.5 Intervjusammanfattning- Robin.....	19
6.6 Intervjusammanfattning- Isa.....	21
7 Analys.....	22
7.1 Diskussion	24
7.2 Slutsats	27
7.3 Fortsatt forskning	27
Referenser.....	29
Bilaga, intervjufrågor	31

1 Inledning

Det råder inget tvivel om att barn och unga är en av de viktigaste målgrupperna för en bibliotekarie när det gäller läsfrämjande, till stor del på grund av att en god läsvana lägger en fast grund för inlärningsförmågan. Med det sagt så är det inte självklart att denna uppgift kan följas upp hela tiden som den bör ses som nödvändig. I låg- och mellanstadieåldern kan det förväntas att barns läslust uppmuntras i någon form, vare sig det kommer igenom lärare eller bibliotekarier, men är detta lika självklart när barnen når högstadienivå?

Åse Hedemark (2018) inleder sin studie om ungas läsvanor med att notera att många bibliotek kan se dem både som en viktig målgrupp men också svår och utmanande att nå fram till. Det är i den åldern som skolor börjar lägga mer vikt på ren studieprestation. Läsning för läsnings skull lider stor risk att ses som töntigt i jämförelse med de nya nöjen som bara är några år bort och att de som börjar tidigt ses därmed lätt som coola inom vissa kretsar. Frågan är om detta faktiskt är fallet. Att elever i tonåren ofta är måna om sin image är det knappast någon tvekan om. Då det är runt denna ålder som betyg börjar ges är inte heller en fråga om huruvida skolor lägger större vikt på skolprestation i högstadieåldern än tidigare. Frågan är vilket intresse elever egentligen visar för läsning i högstadieåldern, och vad skolbibliotekarier gör för att förmedla läsintresse.

2 Problemformulering

Fokus på denna undersökning ligger i att högstadiet är utbildningsnivån där skolor och lärare tenderar att börja lägga större fokus på betyg och kortsiktig inläring över inlärningsmetoder som eleverna behåller på lång sikt samt potentiella individuella behov. Frågan blir då hur elevernas fortsatta läsintresse ser ut när lärare inte längre uppmanar till läsning som de kan ha gjort under låg- och mellanstadieperioderna. En skolbibliotekarie har till uppgift att uppmuntra elever till att läsa men hur mottagliga är eleverna under just högstadieperioden? Åse Hedemark (2018) beskriver i sin studie att många elever har goda läsvanor på den egna fritiden, ofta med tydliga favoritgenrer. Dessa elever tycker däremot inte om hur läsning används och presenteras som skoluppgifter. En av huvudpunkterna i den här studiens fokus blir därmed att undersöka hur skolbibliotekarierna, som har till uppgift att utöva litteraturförmedling, arbetar för att hantera detta potentiella problem. Hur arbetar högstadieskolor med att uppmuntra elever till att läsa och hur reagerar eleverna? Det står klart i Skollagen (SFS, 2010:800) att alla elever skall ha tillgång till ett skolbibliotek. Även Skolverket och Skolinspektionen beskriver skolbiblioteken som en aktiv resurs för undervisning och utveckling. I sin studie om skolbibliotekariers professionella identiteter och deras utförande säger Ulrika Centerwall (2016) att samarbeten mellan skolbibliotekarier och lärare bidrar till elevernas lärande men att det inte är tydligt hur detta ska ske. Den här studien ämnar därmed att analysera hur samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier kan se ut och hur mottagliga eleverna är.

2.1 Avgränsning

Studien kommer att ställa frågor till de responderande bibliotekarierna angående deras interaktioner med lärare och elever, men kommer inte gå bortom respondenternas direkta interaktioner med dessa om inte respondenterna själva beskriver dessa. Fokus på studien är bibliotekariernas egna arbeten och hur detta utförs.

2.2 Syfte och forskningsfrågor

Denna studies syfte är att få en bättre förståelse för vilka möjligheter en skolbibliotekarie i en högstadieskola har att ge en positiv påverkan på elevernas läsintresse och hur arbetet utförs. Studien kommer även att observera skolbibliotekariernas erfarenheter av hur lärare agerar och reagerar på bibliotekariernas läsfrämjande arbete.

Studien utgår från följande forskningsfrågor

- Hur arbetar skolbibliotekarier på högstadieskolor med att positivt påverka elevernas läsintresse?
- Hur uppfattar skolbibliotekarierna att elever och lärare reagerar på deras aktiviteter?

3 Tidigare forskning och rapporter

Som redan beskrivits är barn och ungas läsvanor en viktig del av deras utveckling. Det är inte svårt för en vanlig förälder eller annan utomstående att få en viss uppfattning om att betyg och studier är det som får högre prioritering när unga börjar högstadiet. Trots detta är det förvånande att finna förhållandevis lite tidigare forskning som fokuserade på litteraturförmedling på högstadienivå och ytterst lite som är av nytta för denna studie. Vad det finns gott om är studier och forskning för grundskolor på det stora hela. Och vad som finns är ett antal studier som visar på att grundskolor tenderar att inte använda möjligheterna och expertisen som ett skolbibliotek kan erbjuda. En märkbar del av den grundande forskningen blir därmed baserad på den senare kategorin för att förstå de potentiella brister som kan tänkas begränsa skolbibliotekariens arbete innan det kunnat börja.

Skollagen (SFS, 2010) innebär att det finns ett lagkrav på att alla elever i Sverige skall ha tillgång till ett skolbibliotek. Vad lagen inte kräver är hur stort fokus eller hur mycket stöd en skola sedan behöver ge sitt skolbiblioteks uppehåll och vidare utveckling. Detta är anledningen till att Skolinspektionen år 2018 genomförde en kvalitetsgranskning av hur 20 grundskolor i Sverige faktiskt använde sina skolbibliotek.

Denna tematiska kvalitetsgranskning beskrivs som den första av dess slag men noterar redan i sammanfattningen att tidigare mindre granskningar redan kommit fram till trender så som att det finns skolor som saknar skolbibliotek eller ens närliggande bibliotek som eleverna kan använda. Den beskriver även att rektorer inte ger tillräckligt med förutsättningar för verksamheten och att skolbibliotekarier saknar kompetens eller inte finns alls. Slutligen säger den att skolbibliotekets resurser är begränsade och att biblioteket inte är synliggjort som en pedagogisk resurs samt brister på samverkan mellan lärare och bibliotekarier. Detta innebär att många elever riskerar av att inte ha tillgång till de texter, databaser och den litteratur som de kan behöva för sitt fortsatta lärande.

Den utförda granskningen som rapporten handlar om noterar att majoriteten av de granskade skolorna inte integrerat skolbiblioteken på ett sätt som har elevernas behov och fortsatta lärande som utgångspunkt. Vidare anmärks det att de undersökta skolorna hade kraftig variation vad gällde beståndet av böcker och media, och även den anställde bibliotekariens utbildningsnivå, anställningsgrad och den avsatta tiden för arbete. Skolbibliotekets

verksamhet beskrivs som något som ligger utanför skolans ordinarie verksamhet, att de med andra ord inte var väl integrerade.

På samma sätt visar granskningen att det sällan är andra ämneslärare än svensklärare som utövar samarbete med skolbiblioteken, även om ämnen såsom samhällskunskap och musik utan tvekan kan dra nytta av detta. Det noteras även att ett flertal skolors rektorer sällan tar ansvaret för att integrera skolbibliotekens verksamhet i den pedagogiska verksamheten, då de strukturerna för att samarbetena ska kunna planeras ofta saknas. I motsats till den sista punkten så uppmärksammas det att vid de skolor där skolbibliotekens verksamheter är väl involverade i elevernas utbildning är rektorerna väl insatta i skolbibliotekens aktiviteter och gav förutsättningar för att skolbiblioteken skulle kunna utföra sina jobb som del av skolans verksamhet.

Granskningen hänvisar även till en rapport av Cecilia Gärden (2017) som i sin undersökning av skolbibliotekens roll för elevers lärande understryker vikten av att skolbibliotekarierna och lärarna utövar ett fungerande samarbete. Här understryker både Skolinspektionen (2018) och Gärden (2017) att skolbiblioteken spelar en viktig roll i elever med behov av särskilt stöds förmåga att klara av sin skolgång. Vidare beskriver Skolinspektionens (2018) granskning att vid ett antal skolor helt saknar en ordinarie bibliotekarie, eller ens personal som ansvarar för skolbiblioteket, vilket lett till att dessa på dessa skolor används inte biblioteken till mycket mer än ett grupprum eller förvaringsrum.

Granskningen visar att samarbete mellan skolbibliotekarie och lärare sällan sker. Detta är primärt på grund av att det saknas tid i deras respektive scheman att sitta ned och gemensamt planera och samarbete blir därmed en mer spontan sak. Utöver detta framgår det att huruvida skolbibliotekets tjänster används beror till främsta delen på lärarnas godtycke och planering, vilka sällan visade större intresse. Detta innebär att planeringen kring samarbete mellan skolbiblioteken och lärarna sällan utgår ifrån elevernas egna behov.

Denna brist blir tydligare när man ser till en sammanställande granskning som Hultgren & Johansson (2017) utfört som har samma teoretiska utgångspunkt för samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier, nämligen ett samtal under en rast. Hultgren & Johansson (2017) lyfter fram behovet av en genuin konversation där bägge parter diskuterar det ämne eller tema som en klass för närvarande hanterar, men även att båda parter arbetar på olika sätt. Det är viktigt i dessa lägen att både lärare och skolbibliotekarie är införstådda i både sina egna förutsättningar, men även varandras. Det är först då samarbete kan uppstå, med bestämda mål, metoder och rollfördelningar. Hultgren & Johansson (2017) menar att vidare samverkan kan göras enklare av potentiell kompetensutveckling, men det hela avgörs i slutändan helt av huruvida ledningen ger sitt stöd och helt enkelt att ha tillräckligt med resurser för att genomföra projekten.

Hultgren & Johansson (2017) lyfter även fram att för att elever ska hitta intresse för att läsa behöver de först bli sedda som läsare. Hultgren & Johansson (2017) poängterar att skolor som lyckats med att stötta elevers läsintresse har gjort detta genom att visa eleverna hur läsning kan betyda något för dem, att uppmärksamma elevernas egna läsvanor och synliggöra dem.

En annan sammanställande granskning, utförd av Varga et al. (2015) berör elevers motivation till att läsa. De skriver där om att man inom motivationsforskning länge använt termerna inre och yttre motivation när man diskuterar motivationsskapande drivkrafter. Med detta menas att

för en elev som drivs av inre motivation så är läsande i sig en tillräcklig motivation och belöning. Varga et al. (2015) beskriver hur dessa elever uppslukas av böckerna, till den nivå att de helt kan glömma både tid och rum. Varga et al. (2015) menar att dessa elever som nyfikna av naturen, att de söker ny kunskap och förståelse och inte ser läsningen och ansträngningen däri som ett hinder.

En elev som motiveras av yttre drivkrafter å andra sidan ser, enligt Varga et al. (2015) högst troligt läsningen som en börda. Dessa elever motiveras primärt av ett yttre stimuli, någon form av lockande belöning för ett väl utfört arbete. De saknar en genuin drivkraft och ser troligen bara läsning som en uppgift någon annan har gett dem.

Varga et al. (2015) beskriver vidare att skolor genom åren har försökt att uppmuntra läsintresse genom att, måhända inte helt medvetet, vädja till deras yttre drivkraft. Detta har ofta skett i form av olika lästävlingar med målsättningar som antal lästa sidor eller antal lästa böcker, där eleverna får någon form av belöning när uppgiften är slutförd. Det är kanske inte helt förvånande att dessa försök i slutändan tycktes motverka de deltagande elevernas läsmotivation.

Varga et al. (2015) diskuterar också ett alternativ till den inre drivkraften, nämligen det sociokulturella perspektivet. Denna motivation uppstår i undervisningars sammanhang och aktiviteter samt den gemenskap som däri uppstår. Motivation till läsning är därmed inte nödvändigtvis en inre drivkraft som finns naturligt, utan även något som växer fram genom relationer och det bemötande eleverna upplever bland andra elever och lärare. Därmed så innebär det att skolor med fritidspedagoger eller skolbibliotekarier som utför samtal om texter eller bokprat skapar ännu fler möjligheter till att skapa dessa viktiga relationer.

Varga et al. (2015) noterar att med detta flyttas det primära fokuset från elevers tidigare bakgrund med läsning till att i stället rikta in sig på hur undervisningen är utformad. Sammanhang där elever kan mötas runt texter och utforska dem. Detta skapar situationer där elever uppmannas att tänka och involvera sina känslor kan på ett direkt sätt uppmuntra dem till att utveckla sitt språk. Detta i sin tur innebär att när de talar om läsning uppmuntras deras kunskapsutveckling samtidigt som det stimulerar deras läsintresse.

Fördelen med den sociala aspekten är även någonting som Gruer & Perry (2020) beskriver i deras undersökning. De menar att bara förmågan att läsa ut en berättelses början, mitten och slut är gynnsamma för utveckling av läsförmåga för yngre barn. Efter detta, och mer relevant för målgruppen, kommer vanan att identifiera och diskutera element såsom att beskriva berättelsens faser, återkommande teman, karaktärer, konflikter och klimax med mera.

Gruer & Perry (2020) beskriver även nyttan med att låta elever återberätta och summera texter och böcker för varandra och att dra slutsatser från vad de läst. Även övningar som att studera och analysera böckers karaktärer eller att jämföra olika versioner av samma berättelser beskrivs som gruppövningar som uppmuntrar elevers läsvanor. Slutligen lyfter de även fram vikten av att ge elever möjligheten till fritt val av läsmaterial. Detta kan verka som en faktor som är av större vikt för yngre elever, men en bibliotekarie kan med fördel uppmuntra till läsning genom att rekommendera böcker som relaterar till elevers existerande intressen om de är mer tveksamt inställda till att läsa.

Varga et al. (2015) diskuterar även ett par ytterligare läsfrämjande faktorer som kan dras nytta av. Den första är gällar läraren, skolbibliotekarien och fritidspedagogen. Dessa spelar viktiga

roller utöver den ordinarie utbildningen, genom att agera som läsande förebilder. Varga et al. (2015) noterar att vuxna som engagerar sig i läsning och pratar om eller läser upp texter och litteratur som de uppskattar skapar en nyfikenhet och inspiration kring litteratur. Det visar att det finns mer till läsning än bara att studera.

Varga et al. (2015) beskriver även att eleverna själva kan agera som viktiga läsande förebilder, både för de egna klasskamraterna så väl som för yngre elever. På samma sätt som med läsande vuxna kan elever inge läsinspiration i yngre elever såväl som att de kan synliggöra läsning för klasskamrater.

Den andra faktorn som lyfts fram i den här studien är högläsning. Varga et al. (2015) noterar att även högläsning är ett bra sätt att inspirera elever till egen läsning, speciellt med diskussioner om texterna i efterhand. Denna metod ger elever goda möjligheter att bygga upp ett gott ordförråd. Detta kan vara nyttigt för alla elever, men som Varga et al. (2015) poängterar, så är det av extra nytta för elever som har svenska som andraspråk eller har elever som har svårt med läsning. I båda fallen, av olika anledningar, kan denna metod vara avgörande, även för högstadiel elever.

Till slut så uppmärksammar även Varga et al. (2015) att trots även om Skollagen (2010:800) aktivt säger att alla skolor skall ha tillgång ett skolbibliotek så är det en stor variation på hur väl denna lag fungerar i praktiken. Varga et al. (2015) beskriver att en av sex elever helt saknar skolbibliotek och att drygt hälften av Sveriges elever saknar ett aktivt bemannat bibliotek. Ett skolbibliotek kan lika väl vara en kasse böcker i ett klassrumsförråd som ett välutrustat utrymme med två heltidsanställda.

Sammanfattningsvis finns det tre återkommande faktorerna inom den insamlade relevanta forskningen för en skolbibliotekaries arbete med läsfrämjande. Den första är behovet av direkt kontakt med och bland eleverna. För en skolbibliotekarie är det viktigt att vara en läsande förebild som ser till elevernas bästa. Vidare är de mest effektiva metoderna de som uppmuntrar elever att prata läsning med varandra, vare sig det gäller gruppdiskussioner eller att bara prata eller tipsa om läsning med sina klasskamrater.

Den andra återkommande, lika viktiga faktorn är skolbibliotekariernas samarbete med skolans lärare. För att skolbibliotekarier ska kunna utföra sitt jobb på ett bra sätt krävs en god dialog med lärare, så att båda parter kan förstå den andras begränsningar. Den sista återkommande faktorn är flertalet undersökningar som indikerar att skolor och/ eller lärare ofta inte är fullt införstådda i vikten av vad en skolbibliotekarie kan medföra. Detta tar form av skolor där lärare inte har en fullt fungerande dialog med skolbibliotekarierna, skolor där skolbiblioteket bara bemannas av en av skolans lärare om ens det och skolor där ett bibliotek helt enkelt inte finns till att börja med.

I sin studie intervjuar Åse Hedemark (2018) elever direkt om deras läsvanor. Resultaten hon får fram där visar att eleverna som intervjuades har positiva inställningar till att läsa skönlitterära texter på sin fritid. När det kommer till läsning i skolan vänder dock attityden och läsning ses som tråkigt och kopplas ihop med måsten, något som förtar läslusten från eleverna. Medan eleverna säger att de tar del av digitala texter, visar Hedemarks (2018) resultat att de föredrar att läsa fysiska böcker och gärna på originalspråket. De givna favoritgenrerna är fantasy, dystopi, biografier och verklighetsbaserade böcker. När det kommer till elevernas självbeskrivna läsvanor är variationen stor där vissa säger att de läste

mer när de var yngre, vissa som läser mer nu och vissa andra som inte läser mer än vad de behöver.

När det kommer till elevernas användning av bibliotek vilket, i denna undersökning omfattar alla typer av bibliotek, så framkommer det att eleverna hellre använder biblioteken som en mötesplats av olika slag eller för att studera. Vissa kommer för att spendera en kort tid medan de väntar på bussen och andra kommer för att spendera tid med vänner. De kommer däremot inte lika ofta för att låna böcker.

När eleverna beskriver läsning på skolan är den enade åsikten att det är tråkigt. Läsning på skoltid ska utföras på specifika sätt för att inhämta fakta enligt arbetsätt som enligt Hedemark praktiserades på 1960-talet. Flera av eleverna säger därmed att de

”inte sällan fuskläser genom att läsa delar av texten eller genom att läsa recensioner och/eller baksidestexten.”

Många av eleverna menar att valet av skönlitteratur på skolan är tråkigt. Samtidigt säger vissa av eleverna att de kan läsa böcker av samma författare på fritiden, men på grund av skolans krav på prestationer och redovisningar blir läsningen under skoltid helt annorlunda och mer ansträngd.

När det kommer till elevernas läsning på fritiden motiveras de primärt av böcker som väcker starka känslor. Deras engagemang kopplas starkt till intresse som skapas av berättelser som kan få dem att både skratta och gråta och karaktärer som väcker en känsla av identifikation. Hedemark (2018) citerar här Vivian Howard (2011) som i sin tur säger att ungas läslust främst väcks av fem skäl:

”för underhållning, för att komma bort från vardagslivet, för att slappna av, för att utveckla sin fantasi och som ett sätt att känna sig mer nöjda med sig själva och sina liv.”

Hedemark (2018) noterar att detta stämmer bra överens med anledningarna som eleverna gett till att läsa. Med det sagt så fanns det elever som sade att de inte primärt dras till berättelser som väcker starka känslor, utan som hellre läser realistiska berättelser eller de som bygger på verkliga händelser. Dessa elever menar att deras läslust är baserad på att lära och det faktum att berättelserna på något sätt är ”sanna” blir deras drivkraft. Dessa elever beskriver påhittade berättelser och fantasier som ”ett slöseri med tid”, en attityd som delas av de som primärt läser faktatexter.

Hedemark (2018) berättar att eleverna tycks ha en väldigt traditionell bild av ett bibliotek och att de förslag de kommer med på förbättringar redan är tjänster som biblioteket erbjuder. Samtidigt noterar Hedemark (2018) att biblioteket som ett koncept väcker överlag positiva känslor hos eleverna, så det finns definitivt möjlighet att utveckla bibliotek på ett sätt som gör det mer attraktivt för unga. Slutligen noterar även Hedemark (2018) att de olika sätten som eleverna tar till sig läsning inte bara överlappar varandra, de kompletterar också varandra, även när de inte aktivt involverar läsning. Elever kan till exempel se en film som är baserad på en bok kan ges motivation att läsa boken och vice versa.

Ulrika Centerwall publicerade 2016 en studie om högstadie- och gymnasiebaserade skolbibliotekariers syn på sina yrkesidentiteter och roller. Centerwall (2016) kommer fram till att en märkbar del av skolbibliotekariernas identitet är att etablera sin identitet och roll i

skolan där de arbetar. Centerwall (2016) skriver att en av de stora utmaningarna som de intervjuade skolbibliotekarierna stöter på är samarbete med lärare. Dessa samarbeten stöter ofta på problem och sker allt för sällan. Centerwall (2016) noterar vidare att både problemen med samarbeten med lärare och hur viktig skolbibliotekariens roll är, är väl kända bland skolbibliotekarier. De lärare som haft bäst framgång med samarbeten är enligt Centerwall (2016) de som marknadsför sig på sina arbetsplatser som lärare lika mycket eller till och med mer än skolbibliotekarier.

En annan grupp i studien som funnit framgång är de som tycker om att arbeta med unga och de som är vänliga, öppna och serviceinriktade.

” Here, dedication to service and the view of service as a core value in the professional identity of a librarian, emerge.”

Med det sagt så finns det fortfarande problem när det kommer till samarbeten mellan lärare och skolbibliotekarier. Centerwall (2016) menar att en av de viktigaste utmaningarna är att lärare ska komma ihåg skolbibliotekarierna när de planerar sina arbetsscheman. Centerwall (2016) skriver att det är vanligt att både lärare och skolläda inte är medvetna om hur stor positiv roll ett fungerande samarbete med skolbibliotek kan ha på undervisningen och därmed även elevers studieprestationer. En av skolbibliotekariernas stora utmaningar är därmed enligt Centerwalls (2016) studie en fråga om synlighet på skolan. Problemet kan lika väl komma från hur skolsystemet är uppbyggt som något som karaktäriserar bibliotekarieyrket.

” The invisibility of the school librarian could be expressed as embedded in the structures of the school system, in the walls of the school or perhaps as characterizing the profession.”

Centerwall (2016) noterar även att en del av varför skolbibliotekariers kompetens ofta missas eller förbises bygger på att skolans lärosätt är byggda kring utbildningen som sker i klassrummen med lärarna i centrum medan skolbibliotekariens roll mest ses som support. Centerwall (2016) beskriver att de bibliotekarier som lyckats etablera sig i sin skola och uppnår större respekt än tidigare ofta säger att

” ‘When I started here it was not like this’ they could say, or ‘Now it’s much better than is used to be’ or ‘I have really turned that around’.

Centerwall (2016) anmärker slutligen att samarbetet mellan bibliotekarier och lärare är något som bidrar till elevernas utbildning och att trots att det är ett viktigt ämne är det inte helt klart hur dessa samarbeten kan förbättras.

4 Teori

Undersökningens teori kommer att utgå ifrån Thomas Brantes (2009) arbete om professionsteoretiska ansatser och definitioner. Detta beror på att undersökningen avser att ta reda på hur bibliotekariernas arbete som litteraturförmedlare utförs och Brantes (2009) analyser av ett flertal olika författares definitioner ger en god grund för att förstå och analysera resultaten.

Den primära definitionen av professionsteori som den här studien drar nytta av är strukturfunktionalismen som är utformad av Talcott Parson (1964). Brante (2009) beskriver

teorin som ett samhälle som är uppbyggt på ökad specialisering, arbetsdelning, så kallad strukturell differentiering och ökad anpassning.

Detta innebär att samhällets balans och fortlevnad bygger på integrering mellan samhällets olika subsystem. Detta i sin tur bygger på och är beroende av att alla i samhället har samma värden. Differentiering och integrering är någonting som, enligt Parson (1964), i första hand sköts av professionerna som beskrivs som centrala för moderniseringen av samhället. Enligt Parson (1964) är därmed professionerna viktiga spjutspetsar för framtiden.

Enligt Brante (2009) betonar Parson (1964) främst 1) formell utbildning, 2) skicklighet i att använda utbildningen och 3) institutionella mekanismer som garanterar att kunskapen används på ett ansvarsfullt sätt. Brante (2009) anmärker att bilden som Parsons (1964) definition beskriver professioner som är till största delen autonoma och självutvecklande som sköts av altruistiska medlemmar som vill samhällets bästa. Detta är en definition som kommit under skarp kritik sedan 1970 då det noteras att det är svårt att applicera denna definition på ett sätt som täcker alla yrkesroller som kan räknas som professioner men det är likväl en teori som kommer att användas.

Detta beror på att den primära kritiken för Parsons (1964) tankar relaterar primärt till professioner som existerar för förtjänst och inkomst, de grupper som existerar eller primärt motiveras för att tjäna pengar. I det sammanhanget så kan Parsons (1964) teorier ses som naiva och idealistiska då de i slutändan bygger på utgångspunkten att alla deltagare i dessa samhällen, alla subsystem, har full tillit till varandra och håller samhällets bästa i åtanke över individuell förtjänst.

Detta är troligtvis inte fallet i majoriteten av de grupper som kan tänkas falla under definitionen profession. Det passar däremot en anmärkningsvärt bra för skolbibliotekarier vars arbete inte drivs och motiveras av att den ska vara lönsam eller effektiv. En skolbibliotekaries jobb består av att stötta deras primära användargrupp, det vill säga barn och unga, både direkt och indirekt genom deras bokförmedlingsarbete. Det är inte heller ett yrke man söker sig till för bekräftelse eller höga löner. Skolbibliotekarier vet även mycket väl att de är beroende av skolans lärares direkta samarbete för att bibliotekarierna ska kunna utföra sitt jobb på bästa möjliga sätt. Det är, med andra ord, den sortens altruistiska profession som Parsons (1964) teorier är uppbyggda för.

En annan teori som Brante (2009) berör vilken visade sig bli märkbar kommer från Andrew Abbotts (1988), vars bok går in på relationer mellan olika professioner och konkurrensen som kan uppstå däremellan. Medan den inte är fullt lika aktivt relevant som Parson (1964), innebär den likväl att en del av det eventuella resultatet blev något mer förståeligt.

Slutligen beskriver Brante (2009) ett antal synpunkter om vad en professionsdefinition bör ta hänsyn till. Av dessa är två av extra intresse för den här studien. Den första kallar Brante (2009) profession och förtroende, och syftar till framgångsrika professioner som besitter just ett starkt förtroende utifrån. Detta förtroende är generellt byggt på allmän uppfattning om att verksamheten har en stor betydelse och ofta svårigheterna som kommer med verksamhetens arbete. Detta förtroende besvaras och bekräftas av en ofta strikt yrkesintegritet, sammanhållning inom professionen och ren altruism.

Den andra synpunkten som studien gett extra fokus kallar Brante (2009) professioner som förmedlare av kunskapssystem. Denna knyter direkt an till profession och förtroende då det är

en klients eller, som i det här fallet, allmänhetens förtroende till en profession som gör att professionsutövarna agerar som kunskapsförmedlare av den specifika expertis de besitter. För bibliotekarieyrket är denna punkt kanske lite mer bokstavig än vad Brante (2009) syftar på, men andan är densamma. Båda dessa synpunkter går hand i hand som anledning till att bibliotekarier i allmänhet fortfarande har en viktig roll, även i ett skolbibliotek där de ordinarie tjänsterna blir mer fokuserade på användargruppen. Både elever och lärare har ett starkt förtroende till att en skolbibliotekarie kan hjälpa dem med deras individuella behov, oavsett var och när.

5 Metod

Studiens empiri kommer att samlas in genom att genomföra kvalitativa intervjuer till skolbibliotekarier. Empirin från intervjuerna kommer sedan att analyseras på ett kvalitativt sätt. Denna metod är vald för att ge möjlighet för respondenterna att formulera sina svar med egna ord och efter deras arbetsplats unika förhållanden. Detta ger även möjlighet att ställa aktiva följdfrågor om svaren är otydliga eller har möjlighet att ge bättre insikt i hur arbetet bedrivs.

5.1 Kvalitativ metod

Den kvalitativa metoden har valts ut då datainsamling för studien inte lätt översätts till eller från siffror och fasta, kortfattade svar. Olika skolor har olika förutsättningar, vilket direkt påverkar en skolbibliotekaries möjlighet att göra sitt jobb, vilket inte lätt överförs till korta koncisa frågor och svar.

En annan del av den kvalitativa metoden beskrivs av Bryman (2002), som beskriver vanan eller behovet av att uppfatta en situation på samma sätt som undersökningspersonerna. Det är i detta arbetsmoment som många kvalitativa studier ofta använder uttryck som "empati" och att "se världen ur andras ögon". Denna vana är något som kommer till nytta för den här studien då urvalet av skolor ämnat vara varierat och respondenter kan ha olika syn på samma fråga, helt beroende av deras olika förutsättningar.

Bryman (2002) hänvisar även till en bok skriven av Gubrium & Holstein (1997) som beskriver fyra traditioner inom kvalitativ forskning. Av dessa fyra så faller den här studien inom ramen för naturalism, en tradition som strävar efter att förstå den sociala verkligheten som den egentligen är, utifrån dess egna termer.

5.2 Intervju

Intervjumetoden är det naturliga valet att sedan samla in data för denna analys. En intervju ger möjligheten till ett naturligt samtal mellan intervjuaren och respondenten. Trots detta så är inte en intervju ett jämlikt samtal heller, då det i slutändan är intervjuaren som definierar situationen genom att introducera ämnet och sedan kritiskt granskar respondentens svar.

Kvale & Brinkmann (2014) beskriver att ämnet för en kvalitativ intervju är respondentens egen livsvärld. Med livsvärld menas den värld som respondenten upplever i vardagslivet, oberoende av och före förklaringar. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) är en kvalitativ intervju en ingång till att förstå respondentens upplevelse av den levda världen.

En intervjuare behöver även, enligt Kvale & Brinkmann (2014) söka och beskriva meningen hos de centrala delarna i respondentens livsvärld, både genom att tolka vad som sägs och hur det sägs. Tonfall, ansiktsuttryck och övriga kroppsliga uttryck bör alla tas i åtanke.

Det är här som den utförda studien fick ett oundvikligt hinder. Då denna studie utförs när en pandemi härjar var det inte rimligt att utföra intervjuerna ansikte mot ansikte, och det bästa alternativet var att genomföra intervjuerna via telefon vilket innebar att avläsning av fysiskt kroppsspråk inte var möjliga. Respondenterna var mer tillräckligt deskriptiva i sina svar och tonfall för att väga ut denna potentiella brist.

Kvale & Brinkmann (2014) uppmärksammar även att intervjupersonen söker just kvalitativ kunskap, att få deskriptiva och specifika svar för att få fram en god analys. Intervjuaren behöver även vara öppen för nya eller oväntade svar, snarare än att komma in med förutfattade kategorier och tolkningar. Intervjuaren behöver vara lyhörd både för det som sägs och det som inte sägs samt utöva en god självkritik.

5.3 Kvalitativ dataanalys

Denna metod har valts då det är den naturliga kombinationen med intervjumetoden. Bryman (2002) beskriver kvalitativa data som en ”attraktiv plåga”, då den och ena sidan onekligen genererar mycket data i form av anteckningar, intervjuresultat och olika sorters dokument. Men och andra sidan riskerar denna stora potentiella omfattning att bli svår att sedan hantera när man ska få fram det faktiska resultatet. Trots detta är det onekligen det bästa sättet att hantera just denna studie.

Dataanalysen följer i lite grövre drag principen grounded theory. Analysen bryter inte ned datainsamlingen i koder lika hårt som ett renodlat exempel på grounded theory gör, men kommer ta hänsyn till och lägga fokus på några specifika faktorer i respondenternas svar. Dessa är bibliotekariernas relation till lärare, elever och den uppfattade relationen mellan elever och läsning. Vad som kommer vara mer relevant för analysen är kontinuerlig jämförelse av dessa faktorer då dessa tre huvudfaktorer är tätt sammanlänkade i hur skolbibliotekariernas arbete fungerar och hur enkelt eller svårt det är att utföra deras primära uppgifter.

6 Resultat

6.1 Urval och presentation av respondenter

För denna studie valdes 12 grundskolor med högstadielklasser ut. Bland dessa 12 skolor saknade fem direkt information om hur skolbibliotekarien kontaktades. På en av dessa fem skolor kunde numret till skolbibliotekarien bara nås via skolans expedition. När det gällde de övriga sju skolorna kunde tre bibliotekarier endast kontaktas via mail och de sista fyra ringdes direkt. Av de 12 högstadieskolor som kontaktats för denna studie saknade tre stycken en fast anställd bibliotekarie. Dessa tre hade istället en lärare som ansvarade för skolbiblioteket under ett fåtal timmar per vecka. I och med detta, delvis baserat på direkta rekommendationer från expeditionerna respektive personalen, togs tyvärr beslutet att dessa lärare inte hade möjlighet att förse undersökningen med empiri. Av de kvarvarande nio hade två inte tid att delta i studien under den tillgängliga tidsperioden och två svarade inte på de utskickade mailen.

Detta är ett märkbart bortfall, men det ger även ett oplanerat exempel på statistiken från rapporterna. De tre skolor som saknar fast bibliotekarie ger exempel på den statistik som Varga et al (2015), såväl som andra, äldre undersökningar lade ut som beskriver den oroande

trenden att grundskolors rektorer ofta inte förstår vikten av att ha en anställd skolbibliotekarie. Dessa tre bortfall blir därmed ett tecken på hur vanligt detta kan vara, då ingen av dessa tre skolor är belägna i småstäder.

Vad det gäller de fem kvarvarande skolbiblioteken var de ansvariga bibliotekarierna mer än villiga att delta i intervjuer. Dessa kommer båda att hänvisas till med könsneutrala pseudonymer för att ge maximal anonymitet. Dessa är Kim, Alex, Jona, Robin och Isa.

6.2 Intervjusammanfattning- Kim

Den första delen av intervjun gäller det direkta läsfrämjandet. Kim beskriver att i den rådande situationen innebär covid-19-pandemin att litteraturförmedling till elever blir en utmaning, men under vanliga fall består Kims primära litteraturförmedling av att gå runt i klasserna och prata om böcker såväl som samarbete med lärarna svenska. Kim skriver även boktips som läses upp för klasserna av mentorer varje måndag, och slutligen ett Instagram-konto med ett imponerande antal följare.

Vid frågan om hur ofta hen går runt och utför bokprat noterar Kim att då hen jobbar ensam på en skola som har elever från år ett–nio har hen bara möjlighet att göra bokprat med högstadieelever tre–fyra gånger per vecka. Vid frågan om hur hen gör när de gör urvalet för sina prat och besök, säger Kim att hen primärt väljer böcker efter eget tycke som en grund, men att man även ofta lär känna elever och lär sig deras smak, vad som går hem och vad som inte gör det.

När det kommer till utvalda metoder, håller Kim samma åsikt som Hultgren & Johansson (2017), Varga et al. (2015) och Gruer & Perry (2020) håller, nämligen att den bästa metoden för att motivera och förmedla läsning är att aktivt prata med dem, men även att elever tipsar varandra om böcker, som återigen är samma åsikt som tidigare forskning i enighet pekar mot. Detta går även in i frågan om hur man, enligt Kim, bäst inspirerar eleverna till att läsa. Kim noterar att högstadieelever inte är kända för att läsa, så det bästa sättet att inspirera till läsning är, återigen, att prata med dem, i biblioteket, på Instagram eller annat sätt.

När det kommer till frågan om hur Kim skulle se att hens arbete kan förbättras går Kim in på ett annat ofta återkommande ämne som tagits upp i forskningssektionen, nämligen samarbetet med lärarna.

”Det skulle vara att lärarna kommer ner från sina höga hästar och acceptera hjälpen man ger dem. Lärarna är ganska fästa i sina hjulspår, det som alltid gjorts. Det bästa vore att de ser biblioteket som en resurs, som är där för deras skull.”

Kims svar på de nästkommande frågorna går generellt i linje med vad Skolinspektionen (2018) och Centerwall (2016) beskriver, att det finns en återkommande trend att skolor och lärare inte drar full nytta av eller rent av förstår ett skolbiblioteks potential som en lärande resurs. Kim anmärker att samarbetet med lärare som arbetar med låg- och mellanstadieläroverna går väldigt bra, men att det är samarbetet med högstadielärarna som går trögare. Kim beskriver att hen försöker regelbundet att föreslå samarbete men att detta inte spelar någon roll om lärarna inte vill lyssna.

Samarbetsmöjligheterna beskrivs som att de går i vågor och att lärarna i nuläget tenderar att vara motsträviga och inkörda i sina existerande rutiner. Dessa samarbetsmöjligheter beror till stor del på att inte bara ha bra idéer, utan att även fortsätta tjata. När det kommer till

högstadielärarna fungerar det inte att vara snäll enligt Kim, för detta har bara följderna att lärarna inte lyssnar. Utöver detta är det enligt Kim en stor utmaning att hen är den enda anställda skolbibliotekarien, medan högstadielärare har en nivå av gruppkänsla som tycks förstärka envisheten med att arbeta med litteraturförmedling som de alltid gjort och inte se skolbiblioteket som den resurs det är.

Med det sagt så är det inte enbart motgångar. Kim berättar att hen har för närvarande ett bra samarbete med en engelsklärare. Det projekt som de för närvarande arbetar med sker även i samarbete med en svensk-och engelsklärare för årskurs tre, som består av att klasserna delas upp i par, med en elev från nionde klass och en elev från tredje klass, som sedan samarbetar med att göra en bilderbok. Det är även här frågan om bibliotekens budget kommer in.

Kim noterar att hens budget räcker för att hålla skolbibliotekets bestånd tillräckligt uppdaterat för att hålla en viss standard av kvalitet, men att hen inte har möjlighet att på ett meningsfullt sätt utöka samlingarna. Kim noterar även att bilderböckerna som elevparen skapar blir bundna på ett enkelt sätt, men att Kim hade velat ha möjlighet att binda resultaten på ett mer professionellt sätt, någonting som hen utifrån sin nuvarande budget inte har möjlighet till. Vid frågan om övriga begränsningar för den nuvarande förmedlingen noterar Kim igen att covid-19-pandemin gör arbetet märkbart svårare, och att hens budget, om än tillräcklig för att skolbiblioteket ska kunna fungera, är inte tillräcklig för att hen skulle vilja göra, men Kim påpekar även att som ensam bibliotekarie på skolan så har inte heller Kim tid nog att utföra alla projekt som hen skulle kunna komma på.

Å andra sidan, när det gäller övriga fördelar med den nuvarande förmedlingen, noterar Kim att hen har en väldigt bra relation till eleverna. När det gäller lån relaterade till skolarbete säger Kim att det är minst en klass som lånar per månad, ibland flera på en vecka. Vid vissa tillfällen lånas hela klassuppsättningar när klasser har speciella teman, vilket kan vara både facklitteratur och skönlitteratur. När det kommer till elever som lånar böcker av eget intresse noterar Kim att även om det finns några storläsare på skolan som gemensamt kan låna tio böcker varje vecka så är det mer övergripande intresset märkbart lägre och lånantalet för hela skolan ligger på ungefär två böcker per dag.

Det är kanske inte förvånande då att de flesta eleverna inte är enormt mottagliga för direkt uppmuntran att läsa mer, då intressen såsom Tiktok anses som mer intressant, även om eleverna beskrivs som mer intresserade av att läsa än de är av att studera matematik och liknande ämnen. Med det sagt så är eleverna, i linje med vad Hultgren & Johansson (2017), Varga et al (2015) och Gruer & Perry (2020) kommit fram till, mer mottagliga för indirekt läsfrämjande. Kim beskriver att elever är mer benägna att komma och fråga om böcker som är relaterade till material de sett eller hört talas om från Netflix och andra källor som de sedan vill veta mer om.

Utöver dessa frågor kommer elever även och frågar Kim om en rad olika saker som inte har någon koppling till litteratur, informationssökning eller andra biblioteksrelaterade ämnen. Kim observerar att eleverna kommer med alla dessa frågor då de tycks se hen lika mycket, eller kanske till och med mer som en "cool vuxen". De ser Kim som en vuxen som de vet att de kan komma med alla sorters frågor till men som inte kommer att döma dem eller sätta betyg på dem.

Trots det begränsade uttalade intresset som Kim har observerat, kan hen ändå notera att under de fåtal år som hen jobbat på detta skolbibliotek har antalet boklån per år tredubblats. Kim noterar att detta kan bero på att hen är den första utbildade skolbibliotekarien som arbetat på skolbiblioteket och att hens föregångare var, precis som de fem bortfallna skolorna i den här studien, en lärare som ansvarade för biblioteket på deltid.

Kim säger vidare att om hen hade helt fria händer att ändra eller förbättra sitt förmedlingsarbete, skulle hen anställa en andra bibliotekarie eller åtminstone en assistent, som kan hjälpa till att hantera och ställa upp böcker och liknande, så att Kim kunde ha mer tid att vara ute i klasserna och arbeta på mer projekt, både internt och med andra skolor. Kim hade som redan antytts till velat ha en större budget för att trycka upp böckerna elever gör i de olika projekten. Som avslutande kommentar menar Kim att en skolbibliotekarie på ett högstadiesbibliotek behöver ha skinn på näsan och stå upp för sina idéer, i en yrkesvärld där skolbiblioteket inte ges mycket plats.

6.3 Intervjusammanfattning- Alex

Alex börjar med att notera att medan hen arbetat som bibliotekarie i åtskilliga år, så har hen arbetat på detta skolbibliotek i mindre än ett år. Trots detta är hens arbetserfarenheter i märkbar kontrast till de Kim har beskrivit på vissa punkter. Alex beskriver att när hen började arbetet var en av de första sakerna hen gjorde att gå igenom bibliotekets litteraturbestånd, för att gallra ut den litteratur som var sliten eller på annat sätt inte användbar och ta reda på vilken ny litteratur som behövde köpas in, något som hen ser som en fortgående process.

Utöver detta ser Alex att en av de viktigaste sakerna hen gör för att förmedla litteratur är att hålla skolbiblioteket öppet så länge som det är möjligt. Hen noterar även att hen kan förstå att vanan av att gå till biblioteket för att låna en bok lätt blir något som sker av behov. Att de kommer till biblioteket för att de har ett tema i svenskundervisningen som de ska ha böcker för, vilket är något helt annat än vad Alex beskriver som ren läslust. Det är sedan ett faktum att elever primärt kommer till skolan för att lära sig.

Alex noterar samtidigt att det är hens uppgift som skolbibliotekarie att visa elever vad böcker kan vara bortom ämnet svenska. Hen noterar att denna uppgift, att visa olika berättelser och berätta om böcker kan ske inom utbildningsramen genom att gå ut och hålla bokprat, men att det också sker inom det vanliga arbetet när elever kommer till biblioteket. Alex noterar att det inte alltid är lätt att nå fram till eleverna, då hen beskriver att de alltid har bråttom och känslan av att tiden alltid är emot en, men att Alex, som skolbibliotekarie fortfarande gör en skillnad genom att öppna upp nya olika ingångar till litteratur.

Alex berättar att hittills under sin anställning har hen varit ute bland klasserna i årskurs sju en gång per månad, i samband med att eleverna har haft som uppgift att läsa ungdomsböcker för svenskundervisningen. Alex har då pratat om skillnaden mellan ungdomsböcker och ”vanliga böcker” och gett allmänna lästips. Alex berättar att innan hen blev anställd bedrevs alltid minst två bokprat per år, ett på hösten och ett på våren.

Vidare, när det kommer till urval noterar Alex att det är av stor vikt att hålla sig med digitala lösningar för de som har behov av upplästa böcker, och att tillhandahålla så god variation som möjligt för att de med olika lässvårigheter, så som dyslektiker, inte ska behöva fastna i läsningen.

I samband med detta säger Alex att en av hans favoritmetoder är högläsning, en metod som är i linje med Varga et als. (2015) resultat. Alex noterar att även de äldre eleverna i högstadiet har nytta av högläsning som metod. Detta är speciellt användbart för Alex då hen hjälper en grupp nyanlända att lära sig svenska. Högläsning i en trygg grupp är ett väldigt bra redskap för dessa, då det ger möjlighet att diskutera det man läser, svåra ord som dyker upp i texten och så vidare. Men även utanför dessa grupper anser Alex att läsning är en social aktivitet och att det finns något speciellt givande i att diskutera vad man läst gemensamt.

Detta är även ingången till vad Alex anser är det bästa sättet att inspirera elever till att läsa. Gruppläsning och diskussion är en bra ingång till läsvanor, men Alex menar, återigen precis som Varga et al. (2015) att den bästa förmedlingen sker mellan eleverna själva, när de tipsar varandra om böcker och för sina erfarenheter vidare. Alex noterar att ett av de tydligaste tecknen på att hen fångat en elevs intresse är när eleven kommer tillbaka och frågar om liknande böcker, för då har de fått igång en konversation.

När det kommer till möjliga former av utökning av den nuvarande litteraturförmedlingen säger Alex att det hen saknar mest är tid och utrymme. Hen anmärker att hen är ensam skolbibliotekarie som ansvarar för ett relativt stort antal elever och att utöver förmedlingsarbetet så är hen även ansvarig för inköp, gallring och allt annat praktiskt arbete. Men Alex säger också att hen har en bra ledning och god budget och att inte alla skolor lägger resurser till att ha ett bra bibliotek, vilket Skolinspektionens (2018), Gärdens (2017) och Hultgren & Johanssons (2017) undersökningar bekräftar.

Vidare berättar Alex att hens arbete med lärare hittills varit spontant. Exemplet med klasserna i årskurs sju startade med att de ansvariga lärarna kom in till biblioteket och pratade om att de ville samarbeta. Alex berättar även att hen, precis som Kim, är skolans första utbildade skolbibliotekarie. Skolan har sedan innan en etablerad biblioteksgrupp av lärare, och Alex säger att hen och gruppen har beslutat att de ska etablera ett mer strukturerat samarbete till hösten. Den nuvarande planen är att Alex och lärare kommer kunna arbeta med olika teman allt eftersom, så som att läsa skönlitteratur och olika historiska romaner i so-ämnet.

När det kommer till hur lätt det är att samarbeta med lärare noterar Alex att hen och lärarna har helt olika förutsättningar i sitt arbete.

”Lärarna ska följa läroplanen och är ofta tidspressade. Jag behöver ju inte bedöma och tänka på tid. ... Jag som bibliotekarie behöver vara tydlig med vad jag kan göra och vad som är möjligt.”

Alex noterar att lärare måste följa läroplaner och ofta är väldigt tidspressade, och ovanpå det har lärarna diverse administrativt arbete som behöver utföras. Alex upplever därmed att lärare ofta vill ha snabba lösningar på väldigt kort varsel. Samarbete är enligt Alex inte lätt men det är inte omöjligt. Klar kommunikation är nödvändigt.

När det gäller övriga fördelar berättar Alex att hen vill att skolbiblioteket ska ses som en plats där mer saker kan göras än bara läsning. Inte som ett uppehållsrum, men att elever ska kunna komma in och bara vara. Att utöver läsning ska elever kunna känna att de kan komma in och ha egna bokcirklar, spela spel och så vidare. Alex noterar också att hen anser att skolbiblioteket kan samarbeta med fler grupper än bara svenska, så som musikklasser, även om detta kommer kräva en viss planering för att utföras.

Det Alex beskriver som den största begränsningen är i slutändan tid. Hen noterar att flera scheman ofta krockar med varandra och att hen i allmänhet inte hinner med lika mycket som hen skulle vilja. Utöver detta beskriver Alex att hen personligen har problem med att snabbt anpassa sig till helt nya system och fortbildning i allmänhet, då fortbildning är något som ledningen behöver godkänna.

Enligt Alex kommer elever oftast och lånar i samband med skoluppgifter av olika slag men att det även händer att de kommer in och frågar efter uppföljare eller böcker som är relaterade till vad de läst, eller helt andra sorters böcker, utöver de storläsare som finns på skolan och kommer mer ofta. När det kommer till elevers benägenhet till att läsa mer anmärker Alex att då läsförståelsen har gått ner i allmänhet bland unga de senaste åren, så finns det många elever som har en lång väg till att bli aktiva läsare. Alex anmärker att detta är ett problem som går hela vägen till arbetet med småbarn. Alex menar att detta är en uppgift som inte bara delas av skola och bibliotek, men också ett ansvar för föräldrarna själva. Med det sagt menar Alex att man snabbt ser resultat bara ungdomarna kommer igång och att det handlar mycket om att inte ge upp. Även om elever missat läsning under större delen av sin skolgång, så kan de fortfarande få in goda läsvanor i högstadiet.

De vanligaste frågorna från eleverna kommer i två delar. Första delen relaterar till Alex arbete med elever som har enskild lästräning eller elever som har svenska som andraspråk, som hen arbetar med en arbetsdag i veckan och frågorna där är därmed språkrelaterade. Den andra delen är under den mer ordinarie arbetstiden, och då gäller frågorna antingen elever som söker böcker för att använda i ett skolarbete eller, inte ovanligt, elever som är ute efter nästa bok i en serie eller på annat sätt tips om något att läsa.

Slutligen, när det kommer till hypotetiska förändringar utan begränsningar som Alex skulle göra säger hen, precis som Kim att hen skulle anställa en bibliotekarie till. Helst skulle denna tänkbara medarbetare ha goda tekniska kunskaper, men även någon som Alex kan i allmänhet dela upp arbetsuppgifterna med.

6.4 Intervjusammanfattning- Jona

Jona berättar att en vanlig del av litteraturförmedlingen sker genom att svenskalärarna lånar klassuppsättningar av böcker från biblioteket för olika klassuppgifter. När eleverna kommer till biblioteket direkt för att låna går Jona med bland hyllorna och försöker rekommendera böcker mer direkt, speciellt när det gäller svagare läsare. Jona säger att hen ofta rekommenderar serietidningar som läsning och att det fungerar väldigt bra för att uppmuntra till vidare läsning. Med detta sagt noterar Jona också att då hen är den enda bibliotekarien så är det inte i nuläget rimligt för Jona att göra klassbesök mer än en gång per termin. Detta beror på att medan högstadielklasserna i sig består av hundratals elever så menar Jona också att de yngre årskurserna som i sin tur består av hundratals elever behöver prioriteras för att ge deras läsvanor en god tidig start.

Trots denna utmaning så är det praktiska engagemanget mycket högre än detta enda besök. Detta beror på att skolbiblioteket är beläget mitt i skolan, vilket innebär att eleverna kommer dit frivilligt. Jona beskriver biblioteket som en av de vanligaste platserna för eleverna att spendera tid mellan lektioner på grund av det centrala läget.

När det gäller urvalet av metoder så säger Jona att det bara handlar om att pröva sig fram och att kommunicera med lärarna och sedan se vad som fungerar, så alla metoder som fungerar är därmed bra. När det sedan gäller att inspirera eleverna menar Jona att det hela bygger på att vara en bra talare, att med tiden lära sig att känna av vad elever är intresserade av.

”Hur man pratar med eleverna, att vara en inspirerande talare. Med tiden lär man sig vad eleverna är intresserade av, känna av eleverna.”

Vid frågan om hur verksamheten kan utökas, svarar Jona omedelbart att en till bibliotekarie behöver anställas i och med att eleverna i hela skolan är alltför många för att en enda person ska kunna göra den sortens jobb av den kvalitet som Jona vill kunna utföra.

Vid frågan om budgeten säger Jona att de inte har några problem. Detta beror på att budgeten för böcker och medier står kulturförvaltningen för och eftersom skolan har så många elever blir detta inget problem. Budget för övriga aktiviteter står skolan för, men det har inte varit ett problem för Jona. När det kommer till det faktiska samarbetet med lärarna berättar Jona att nu är samarbetet väldigt bra och att lärarna har full tillit till hans arbete och förmågor och att lärarna ofta frågar om Jona inte kan göra fler klassbesök per termin för högstadieläroverna, vilket Jona får förklara att då hen är den enda bibliotekarien så är detta inte rimligt. Jona berättar däremot också att när hen var nyanställd och under en stor del av hans anställning så var lärarna inte alls lika samarbetsvilliga och det var först när resultatet av Jonas arbete började bli mer tydligt som deras attityd ändrades. Jonas erfarenheter är därmed av samma karaktär som de resultat Centerwall (2016) fick från sina intervjuer.

När det gäller fördelar med klassbesöksmetoden noterar Jona att den stora fördelen är att det klassen blir mer samlad. Vid besök direkt i biblioteket är det stor risk att vissa elever blir distraherade eller drömmer sig bort. Detta uppförande, som minskar i klassrummen, beskrivs av Jona som ett fall av tonårshormoner och tonårs-stöddighet, är den potentiella huvudsakliga begränsningen med förmedlingen. Det faktum att lärarna är med i klassrummen är också en fördel enligt Jona, både för att hålla eleverna fokuserade och då detta innebär att läraren och Jona har möjlighet till en konstant kommunikation.

När det kommer till elevernas lånevanor säger Jona att eleverna oftast lånar enbart på grund av skolarbete, och att de då oftast frågar:

”Har du något så tunt att jag inte behöver läsa?”

Detta målar inte upp den bästa bilden. Jona noterar dock att, även om det varierar mellan läsår och kullar så kan det komma elever som är mer aktiva lånare, men att eftersom eleverna ofta ”hängar” i biblioteket är det relativt lätt att passa på att ”poka” dem, att uppmuntra dem till att läsa mera. Denna metod går i linje med vad Hultgren & Johansson (2017), Varga et al. (2015) och Gruer & Perry (2020) förespråkar. När det kommer till just villigheten att läsa mera säger Jona att det viktigaste är att hitta rätt bok till rätt elev. Hittar man något eleverna gillar kommer de ofta tillbaka igen enligt Jonas erfarenhet men det är också i att hitta den rätta boken som den största utmaningen ligger. Jona säger även att de elever som nyligen lärt sig svenska ofta läser mycket mer än de elever som är ”vanliga medelssvenssons”.

Trots detta något varierande mönster när det kommer till läsvanor så kan Jona ge ett klart, tydligt och tveklöst svar, både på den vanligaste frågan från eleverna och vad den mest lästa sortens böcker är, nämligen

”var är de läskiga böckerna?”.

Vad som räknas som en läskig bok varierar mellan stadierna, lågstadieelever syftar på böcker om spöken och mellanstadieelever vill oftast ha mysterier medans högstadieelever helst av allt vill ha böcker om dystopi, böcker som hanterar obehagliga ämnen som allra helst av allt ska ha hänt i verkligheten. Dessa preferenser liknar de som togs fram av Hedemark (2018) och därmed potentiellt även de känslor som Howard (2011) beskriver. Denna tydliga, genomgående preferens speglas även i lånestatistiken, som enligt Jona har gått spikrakt uppåt sedan hen börjat arbeta på skolan i motsats till Jonas föregångare. När det slutligen kommer till vad Jona skulle göra om hen hade fria händer så svarar hen, åter igen, blixtnsnabbt och utan tvekan att de skulle anställa en till bibliotekarie, så att det finns mer tid att lägga på aktiv litteraturförmedling och klassbesök.

6.5 Intervjusammanfattning- Robin

Robin berättar att hans primära sätt att förmedla litteratur är att hålla läsgrupper med högstadieeleverna, där sex–sju elever sitter med Robin och diskuterar lästa böcker för att hitta böcker som passar varje enskild elev. Robin utför även bokprat med klasserna, primärt med ämnena samhällsorientering och naturorientering. Robin pratar även om böcker med elever hen träffar på i korridorerna. Läsgrupperna träffas 1 gång per vecka och bokprat utförs tre gånger per termin. Detaljerna med läsgrupperna sker delvis via samtal med lärare, skolans rektorer samt specialpedagoger. Robin noterar att skolan har ett stort antal elever som är nyanlända som behöver extra stöd.

Robin noterar att läsgrupperna tar mer tid än andra former av läsfrämjande, men att de innebär att man kan lära känna dem på ett bättre sätt vilket gör det lättare att förstå hur mycket de läser och hur mycket de förstår. Läsgrupperna gör enligt Robin att böckerna blir levande på ett helt annat sätt.

”De här sätten gör böckerna mer levande. När de sitter själva kan de haka upp sig på ord eller händelser som de inte förstår eller stött på. När vi läser i grupp får de lättare att relatera.”

Detta ligger i linje med Varga et als. (2015) resultat. När de sitter i grupper blir det lättare att relatera, då en del av förmedlingen är att just diskutera det som läses. Detta görs för att eleverna ska få en bättre inställning till läsning och förhoppningsvis tycka att det är roligare, men också för att de ska klara av sina nationella prov där förståelse av texter är en del. Robin menar att den del av förmedlingen där det finns störst möjlighet för förbättring är när terminen startar, då det är här som pressen ligger för att prioritera den del av alla skolans elevgrupper som ska få mer fokus.

Robins budget bestäms efter elevantal. Då skolan som har ett relativt litet elevantal men vars elevers behov när det gäller böcker är stort och böckerna i fråga som behövs, speciellt för de nyanlända tenderar att vara väldigt dyra påverkar budgeten kraftigt hans förmedlingsmöjligheter.

Robin berättar att samarbetet med lärarna just nu primärt består av planeringssamtalen vid terminens start och även dialog under terminernas gång där lärare ger uppdateringar om elevers behov. Robin beskriver vidare att samarbetet med lärarna för det mesta är lätt. Hen anmärker att vissa lärare inte tycks förstå att böcker som de läste som unga, som de kanske

vill ha förmedlade till sina elever, har innehåll som inte riktigt håller idag, men att det annars fungerar bra. Robin menar att detta beror på att hen har arbetat på skolan en längre tid och därmed har byggt upp respekt hos lärarkåren. Var det gäller relationen till rektorerna menar Robin att det fungerar bra, men att varje gång en ny rektor börjar behöver Robin på nytt bevisa att deras arbete är viktigt.

Robin berättar vidare att en annan stark fördel med hens förmedlingsmetod är att Robin etablerar sig som en del av personalen i elevernas sinnen. Hen berättar att elever lätt ser en bibliotekarie som en rätt tråkig person som bara sitter och läser. När Robin är aktivt ute i klasserna och arbetar blir hen sedd som en del av personalen på ett helt annat sätt och får en bättre form av respekt från eleverna. Robins tillvägagångssätt liknar därmed det tankegångssätt som flera respondenter från Centerwalls (2016) studie rapporterade. Den stora begränsningen med litteraturförmedlingen är att det är så begränsad tid att sitta med varje grupp, speciellt i det nuvarande läget med begränsningarna som COVID-19 medför. Robin noterar vidare att det är många elever som individuellt inte klarar av läsningen, men som tycker att det är roligare när de väl sitter ned i grupperna.

Robin säger att eleverna kommer och lånar som del av sitt skolarbete en gång per månad. Utöver detta är det som mest en fjärdedel som kommer och lånar av eget intresse, cirka en gång varannan vecka, och ett litet antal som kommer en gång per vecka. Robin menar att de elever som är mest mottagliga för läsfrämjande är de som har annat modersmål än svenska, då de märker att deras grepp om språket förbättras när de läser, men att det även finns en märkbar grupp skoltrötta elever som inte vill eller orkar läsa extra.

Robin noterar även att den vanliga mallen om att tjejer läser mer än killar stämmer rätt bra på skolan. De vanligaste frågorna från eleverna tenderar därmed att bero på deras kön. Killar frågar mest efter sportböcker, medan tjejer över lag tenderar att vara mest fokuserade på sina studier. När det gäller det långsiktiga läsintresset uppskattar Robin att det har kommit och gått under hens arbetstid, men att det under en period på ett par år var ett märkbart bortfall i elevernas intresse. När Corona-pandemin slog till under 2020 tycks dock intresset ha kommit tillbaka.

Robin noterar även att någonting tycks hända med elever när de går från årskurs 6 till årskurs 7 som får läsintresset att sjunka. Detta beror, enligt Robin troligen delvis på hormonsändringar som sker i kroppen. Eleverna får ett behov av att lämna barndomen bakom sig, att skapa en helt ny image och hitta en helt ny roll under sjuan. När de slutligen når nian så har de flesta skapat sin nya plats och blir lite mer bekväma med att börja läsa igen.

Även lärarnas attityd till litteratur ändras mellan Låg- och Mellanstadiet och Högstadiet. Robin berättar att under låg- och mellanstadiet så har läsning en konstant, genomgående prioritering medan lärare i högstadiet arbetar med litteratur väldigt intensivt under en kortare period.

Slutligen säger Robin, precis som tidigare respondenter, att om hen hade fria händer att göra vad de ville för att förbättra sitt arbete, så skulle hen anställa en till bibliotekarie.

6.6 Intervjusammanfattning- Isa

Isas bokförmedlingsmetoder skiljer sig från de övriga respondenterna då hen primärt arbetar utifrån biblioteket och genom vad Isa beskriver som ”vandrande bokprat” och pratar med eleverna helt individuellt, snarare än schemalagda besök. Detta innebär att litteraturförmedlingen sker oregelbundet, beroende på hur många som kommer in varje dag och är helt baserat på vad varje elev är intresserad av. Den stora fördelen av metoden är därmed att den möter varje elev som individer och ser helt till deras personliga behov. Får Isa en bra relation till eleverna löser sig elevernas läsinpiration enligt Isa helt sig själv. Eleverna läser mer när de läser saker de gillar, och då frågar de efter mer, något som Isa baserar på lång arbetserfarenhet. Isas direkta metod går därmed också enligt samma tankegång som vad Hultgren & Johansson (2017), Varga et al. (2015) och Gruer & Perry (2020) beskriver. Med det noterar Isa att hen är ensam bibliotekarie och pensionen börjar närma sig, så hur arbetet kan utvecklas är omöjligt att säga. Budgeten har inte en stor påverkan på Isas arbete, då hen kan köpa in böcker allt efter att de efterfrågas, både baserat på individer och klassuppsättningar.

Isa säger att arbetet med lärarna alltid gått bra. Hen menar dock även att det alltid kan bli bättre och att större förändringar, så som den nämnda pensionen är en bra sak. Isa menar vidare att relationen med lärarna är så bra då hen har etablerat sig som en institution på skolan, en erfarenhet som liknar Centerwalls (2016) resultat. Vidare säger Isa att den stora fördelen med den nuvarande förmedlingen är att ingen behöver tveka över att komma in och prata. Och andra sidan så noterar Isa att begränsningen den nuvarande förmedlingen är väldigt tidskrävande, speciellt när Isa arbetar ensam. Isa menar att det fortfarande är ett bättre alternativ än vanlig bokförmedling, då hen ser det som odemokratiskt, speciellt då om det finns en bok som fångar många elevers uppmärksamhet så är det oftast de som är störst och mest högljudd bland eleverna som får de tillgängliga exemplaren.

Isa säger att elever kommer relativt ofta för att låna både för skolarbete och för eget intresse, men att de moderna medierna är svåra att arbeta runt, och att man alltid behöver hitta nya sätt att förbättra både sig själv och verksamheten.

Isa menar vidare att elever är olika mottagliga till att läsa mer. Vissa elever har trösklar för läsning som är, enligt Isa,

”Svåra som tusan att komma förbi”

Högläsning är, enligt Isa ett bra sätt att bygga relationer med både elever och lärare, något som precis som med Alex går i linje med Varga et als. (2015) resultat. Isa menar vidare att relationerna med lärarna är väldigt viktigt. När det kommer till vanliga frågor noterar Isa att eleverna frågar om tekniskt sett allting, och att vissa elever har väldigt mycket åsikter. Frågor om varför vissa böcker köps in är, enligt Isa, väldigt bra då dessa skapar bra diskussioner som i sin tur ökar elevernas världssyn. Isa menar dock att intresset för läsning har minskat hos högstadiееlever under de senaste åren, speciellt då datorer har inneburit stora förändringar. Slutligen säger Isa att om hen hade helt fria händer skulle hen utvidga samarbetet med lärarna och få in bibliotekarierollen mer naturligt i arbetet med svenska läsning samt, åter igen, anställa en till bibliotekarie.

7 Analys

Det som framkommer tydligt i både forskningsmaterialet och intervjuerna, är att skolbibliotekarier som profession behöver följa Talcott Parsons (1964) strukturfunktionalistiska teori. Till att börja med beskriver samtliga forskningskällor att skolbibliotekariers arbete är i direkt koppling till och beroende av samarbetet med lärarkåren. Detta är direkt förstärkt från intervjuerna i att Kim beskriver klart och tydligt att hens största problem konstant är lärarnas ovillighet att direkt samarbeta eller över huvud taget avvika från sina invanda metoder.

Detta knyter även an till att Parson (1964) ser utbildning, och förmågan att använda den, som viktiga delar i hans professionsteori, då både Kim och Alex är de första utbildade bibliotekarierna på sina respektive skolor. Båda två har haft föregångare med varierande resultat. Låneantalen på Kims skola sköt i höjden först efter att Kim började arbeta där och även om Alex skola hade en biblioteksgrupp innan hen kom så beskriver Alex att hens företrädare i snitt endast bedrev ett bokprat per termin för varje klass. Den enda skillnaden emellan dem är att Alex har en märkbart mer samarbetsvillig ledning och lärarkår, en fördel som Alex är fullt medveten om.

Det är här som Jona agerar som något av en bro mellan Alex och Kims skarpt skilda erfarenheter och relationer med lärarkårerna. Jona beskriver precis som Kim att de hade stora problem med att få ett fungerande samarbete med lärarna som inte alls var intresserade av att riktigt lyssna på vad Jona hade att erbjuda. Jona säger att lärare vid vissa tillfällen har berömt dem för deras utmärkta arbete och högstadielärare frågar varför Jona inte kan komma ut till klasserna mer än en gång.

Jona noterar här med viss irritation att ingen av dessa lärare hade den attityden när Jona började arbeta, en erfarenhet som går i linje med Centerwalls (2016) intervjuresultat. Och precis som Kim så kan Jona, med välförtjänt stolthet, säga att utlåningsstatistiken ökat drastiskt sedan de tagit över som skolbibliotekarie. Då Jona har arbetat något längre än Kim kan det innebära att det är en fråga om tid men faktum kvarstår, bara baserat på hur Jona beskriver sin huvudsakliga litteraturförmedlingsmetod att komma ut till klasserna och hålla bokprat skulle inte fungera lika effektivt om inte lärarna är villiga att kommunicera.

Robin och Isa har och sin sida längre arbetserfarenhet på sina respektive skolor än Alex, Kim och Jona. Robin och Isa säger båda att de, i likhet med Alex, har goda erfarenheter med att samarbeta med lärarna på sina respektive skolor, men Robin säker också att varje gång som hens skola får nya rektorer så behöver hen på nytt rättfärdiga varför skolbiblioteket är viktigt. Och trots hens goda erfarenheter så är Isa mer än villig att säga att både arbetet på biblioteket och med lärarna kan förbättras.

Medan Alex beskriver att hen tidigt fick igång ett gott samarbete med flera lärare som hade stort intresse av att samarbeta beskriver Kim i en märkbart bitter ton hur hens arbete blir flera gånger svårare av det enkla faktum att lärarkåren på hens skola inte är intresserade av samarbete, något som för tankarna tillbaka till Abbotts (1988) teori om professioners tendenser till konkurrens och monopol. Kim har idéer om förmedling, mer än nog vilja att driva dem i praktiken och till och med data som visar att hen kan få fram goda resultat. Men

all den tid som lärarna inte lyssnar behöver Kim lägga stora delar av den energi som skulle kunna stötta elevernas intresse för läsning på att få möjligheter att alls utföra sitt arbete. Jonas erfarenheter visar dock att lärare kan lära sig att förstå fördelarna med en bibliotekaries förmågor med nog tid men åter igen, det faktum att det är något som behöver rättfärdigas är ett problem som förr eller senare behöver adresseras om skolbibliotek ska kunna utföra sina uppgifter. Detta är åter igen något som återfinns i Centerwalls (2016) studie. Robins och Isas märkbart bättre erfarenheter kan spåras till det faktum att Robin berättar att elevernas läsintresse var högre när hen började arbeta och att fram till Coronapandemins utbrott inföll det ett antal år då läsintresset hos eleverna var märkbart lågt.

Något som bör lyftas fram är dock, som både Hultgren & Johansson (2017) och Alex anmärker, att lärare och skolbibliotekarier behöver ha i åtanke att båda parter har sina begränsningar och förutsättningar i sitt arbete som de behöver följa och arbeta runt. En lärare arbetar efter en sträng tidspress, ett fullt dagsschema, administrativt arbete utanför den direkta utbildningen och inte minst en läroplan som behöver följas.

Att Alex fördel med lärare som var ivriga att börja samarbeta redan från start inte är en garanti är något som också reflekteras i bortfallet denna undersökning fick vid intervjuerna. Varga et al. (2015) skriver att ungefär hälften av Sveriges skolbibliotek inte är aktivt bemannat. Detta är ett uttalande som, vid undersökning kändes skrämmande stort men det övergick inte i fakta förrän mer än hälften av respondenterna inte kunde ge intervju. Detta i sig inkluderar den inte obetydliga utmaningen som var att bekräfta vilka bibliotek i som ens tycktes värda att försöka komma i kontakt med. Detta berodde helt på att, som redan nämnt, av alla skolor som togs kontakt med var det bara vissa av dem som hade direkt information om skolbiblioteket eller alls bekräftelse att ett sådant fanns till att börja med.

Men till och med när en skola har ett utrustat bibliotek med en utbildad skolbibliotekarie tycks det finnas ytterligare ett problem som framhövdes klart och tydligt och med eftertryck från alla fem respondenter utan någon tvekan: En enda skolbibliotekarie klarar inte att driva biblioteket helt själv. Alla fem hade olika sätt att uttrycka det och olika uppgifter de ansåg skulle bli lättare eller effektivare, men de hade den enade åsikten att de inte hade tid nog att utföra alla sina uppgifter själva, trots variationen på hur stora deras arbetsplatser är. Det är ett problem som kan vara rimligt att gissa på Kims arbetsplats, där lärare och ledning inte tycks vara införstådda i vad hen kan göra. Det är inte helt orimligt att denna situation gäller för Jona som först mer nyligen börjat få lärarkåren att förstå att hens arbete är viktigt.

Men Alex och andra sidan jobbar på en skola där lärarna redan från början var intresserade av organiserad litteraturförmedling. Alex säger visserligen att skolan siktar på ett ännu mer organiserat samarbete inom en snar framtid, men det faktum att Alex tar upp ”anställ en till bibliotekarie” som den sak hen vill förändra antyder att de fortfarande förväntas utföra sitt arbete helt själv. Det är däremot fullt möjligt att ett ännu mer organiserat samarbete gör det lättare för Alex att förtydliga detta problem, men åter igen så borde det inte vara ett problem som behöver framhävas.

Alex till synes svårpreciserade problem blir tydligare när man åter igen ser till Isa och Robin, som båda har positiva arbetserfarenheter men likväl ser möjligheter till förbättringar. Robin berättar att hen behöver rättfärdiga biblioteket på nytt varje gång rektorerna byts ut och att hens budget inte räcker till då många elever har behov av dyra böcker. Isa har mycket mindre uttalad kritik eller problem men anser trots detta att förändring i hur arbetet utförs kan bara

vara bra och har förhoppningar om att detta kan ske när hen pensionerar sig. Utöver detta säger både Robin och Isa att om de hade fria händer så skulle de först och främst anställa en till bibliotekarie. Detta tycks peka mot att även de bästa förutsättningarna så möter en skolbibliotekarie stora utmaningar när de ska utföra sina uppgifter.

När det kommer till elevernas egna intressen och mottaglighet för läsning är verkligheten långt ifrån lika blek som stereotyperna ger sken av. Samtliga källor i den här studien pekar på att vad högstadieelever tycker illa om är när de tvingas till att läsa en specifik typ av böcker för betygsgrundande uppgifter. Vad de tycker illa om är att ges ett väldigt specifikt ämne som de måste låtsas som att de gillar. Vad de inte tycker om är att tvingas till det. När det sker under deras egna förutsättningar, när valet av genre är helt deras eget, när en vuxen pratar med dem istället för att tala till dem visar resultaten att elever är mer än villiga att ge läsning en chans. Än bättre om ämnet relaterar till olika källor de är bekanta med utanför litteraturen eller om de tipsas av sina kamrater.

Högstadieelever är, kort sagt inte ovilliga att läsa. Hedemarks (2018) studie visar att de är fullt villiga att läsa bara det sker på deras fritid. För vad de inte gillar är att bli tvingade och att bli tilltalade istället för att samtalas med. När de får frihet att läsa hur och vad de vill, när de får möjligheten att prata om vad de läst med andra, blir de genast mycket mer mottagliga. Detta är något som Jonas högstadieelever exemplifierar utmärkt. När de kommer till biblioteket för att låna för en skoluppgift beter de sig, enligt Jonas beskrivning, i enlighet med det vanliga antagande som beskrevs i denna studies inledning, ointresserade och vill göra det minsta möjliga. När Jona går och uppmuntrar dem och pratar med dem när de spenderar tid under rasterna i biblioteket däremot, då har de en helt annan attityd. Då har majoriteten av eleverna en väldigt tydlig preferens som de inte tvekar att fråga efter. Läskiga böcker är trots allt knappast något man kopplar ihop med enkla, lättlästa böcker som snabbt läses klart, speciellt inte när de är bygger på verkliga händelser.

En skolbibliotekaries största utmaning när det kommer till litteraturförmedling är därmed inte elevernas intresse, utan att samarbeta med lärarkåren att bägge parter behöver ha god förståelse för den andres möjligheter och begränsningar. Vad som står i vägen för ett skolbibliotek som kan bedriva fungerande litteraturförmedling är att ha en ledning och en rektor som tar aktivt intresse av det, vilket är ett problem som påverkar varje skola individuellt då varje skola sköts lokalt. Tanken att högstadieelever inte vill läsa är inte helt ogrundad i verkligheten, men att de inte vill läsa alls är definitivt en myt.

7.1 Diskussion

Baserat på de insamlade rapporterna och tidigare utförd forskning och de utförda intervjuerna med skolbibliotekarier har följande resultat framkommit:

- Ungdomar i högstadieåldern är inte mer ovilliga att läsa än de är när de är yngre
- Ungdomar i högstadieåldern är väldigt måna om att bli respekterade som individer och deras intresse tenderar att öka eller minska i relation till hur lärare och bibliotekarier bemöter detta behov.

- Möjligheterna till samarbete mellan bibliotekarier och lärare beror till stor del på kommunikationen mellan parterna hanteras.
- En skolas ledning och rektorer har lika stor positiv eller negativ påverkan som lärare har för hur väl skolbibliotekarien kan utföra sitt arbete.
- Även om en skolbibliotekarie har goda relationer med lärare, elever och ledning och tillgång till fysiska resurser för att utföra sitt arbete så är inte en enda skolbibliotekarie tillräckligt för att utöva litteraturförmedling till sin yttersta potential.

Den ihopsamlade forskningen pekar mot att den största utmaningen en bibliotekarie kan möta när hen planerar eller utför litteraturförmedling kommer ifrån relationen till lärarna. Denna utmaning tycks i sin tur primärt böttna i viljan att kommunicera. Hultgren & Johansson (2017) och Centerwall (2016) framhäver att för att ett samarbete mellan skolbibliotekarien och läraren ska fungera krävs en genuin konversation men att det ofta framkommer ett par hinder som kanske inte är uppenbara vid första, andra eller ens tredje anblick. Det första hindret som Hultgren och Johansson (2017) presenterar är att lärare och bibliotekarier kan ofta bara planera under raster, där det mycket väl kan finnas ett dussin andra saker som behöver tas itu med som innebär att konversationerna riskerar blir korta. Den andra stora utmaningen är att lärare och bibliotekarier inte alltid möts på mitten under konversationer. Detta beror på att för att konversationen ska fungera så behöver både lärare och bibliotekarier vara införstådda i den andres förutsättningar under arbetet.

Det mest direkta sättet denna utmaning kan framträda är en av Jonas stora utmaningar, nämligen att lärare uppskattar Jonas bokprat och undrar varför hen inte kan göra fler under året. Utmaningen här blir därmed att lärarna i fråga bara ser sina egna behov och klasserna i ett vakuum och därmed glömmer att det finns många fler klasser i bara högstadiet som behöver stöd, för att inte tala om klasser på låg- och mellanstadienivå. Bristerna från lärarnas sida tenderar att komma i formen av att de inte ser det fulla spektrumet av tjänster som en bibliotekarie kan erbjuda, ett problem som tas upp i majoriteten av rapporterna. Men bibliotekarierna behöver anpassa sig efter lärarnas behov och begränsningar också.

Alex noterar att lärare arbetar enligt stränga läroplaner och att de arbetar under mycket större tidspress än en bibliotekarie gör. Utöver deras praktiska läroarbete har de dessutom diverse administrativt arbete som behöver utföras. Bland de fem intervjuade respondenterna var Jona och framför allt Kim de som var mest kritiska om hur lärare bemöter dem i tjänsten. Frustrationen är inte helt orättvis, men faktum kvarstår att det är två lämpliga exempel med olika intensitet på hur bibliotekarier också behöver arbeta på att möta lärarna halvvägs.

Respondenternas enighet när det gäller elevernas attityder stämmer helt överens med de framtagna rapporterna, vilket kanske inte är helt förvånande. Att tonåringar har en något negativ attityd är inte något nytt och alla som har gått i högstadiet kan troligtvis dra sig till minnes minst en klasskamrat som försökte bygga upp en populär image eller kanske var personen själv. Mellan dessa faktorer och att det är i den delen av livet som ungdomar påverkas mest av hormoner är det inte helt förvånande att Robin pekar ut övergången till högstadiet som tidpunkten där elevers attityd till läsning kraftigt ändras. Det faktum att Robin var den enda som aktivt poängterade den drastiska ändringen innebär att det inte finns tillräckligt bevis för att kalla det ett genuint resultat men det stämmer fortfarande överens med

biologiska och psykologiska tendenser inom människans utveckling som tas upp redan i naturkunskapsämnen på gymnasienivå.

Samtidigt visar både Hedemarks (2018) studie och flera respondenters erfarenheter att ungdomar tenderar att ha ett genuint intresse för läsning. När pressen från skolan och det sociala trycket tas bort har de flesta eleverna ett genuint intresse för läsning och är fullt medvetna om vad för sorts generell genre de gillar att läsa. Utmaningen blir därmed att förändra bilden av läsning. Det är här det kommer tillbaka till Varga et al. (2015) tankar om den sociala aspekten och behovet av läsande förebilder. Robin berättar att många elever blir mer bekväma med att läsa när de når årskurs nio och de etablerat sin nya image. Kanske det bästa en skolbibliotekarie kan göra är därmed att uppmuntra aktiva läsare i den årskursen att prata läsning med yngre elever och bli det som Varga et al. (2015) kallar läsande förebilder. Om ett av de stora problemen med att få unga till att läsa öppet är behovet av att verka cool är det bästa tillvägagångssättet att försöka göra läsning coolt, eller i alla fall inte något som bara relateras till studier och skolans krav. Även om bibliotekarier har en viktig roll där så kan äldre elever nå de yngre på ett helt annat sätt.

Valet av metod och teori har visat sig vara väl lämpade för den här analysen. I metodavsnittet pekades det ut att fördelen med kvalitativa intervjuer är att respondenten kan ge fria svar helt ur deras egna arbetserfarenheter men efter att ha utfört datainsamlingen kan det konstateras att en kvantitativ analys hade varit potentiellt ogenomförbar inom de existerande ramarna. Som redan noterat ett flertal gånger så var en av de största utmaningarna i analysen att över huvud taget få kontakt med bibliotekarier som kunde svara på intervjuerna. En kvantitativ analys hade med största sannolikhet haft ännu större problem då den hade behövt ett ännu större antal respondenter för att få ett användbart resultat. Med det sagt så fick den kvalitativa metoden motgången att den rådande pandemin att intervjuer i samma rum inte var rimligt, vilket onekligen tog bort en av metodens stora fördelar som Bryman (2002) beskriver. När det sedan intervjuguidens innehåll så valdes frågorna ut för att täcka så många aspekter av litteraturförmedlingens process som möjligt. Dessa fokuserade huvudsakligen på arbetet med eleverna och lärarna men respondenterna tog även ofta upp sina relationer med rektorerna utan att extra frågor behövdes. Den enda motgången som intervjuguiden skapade var att frasen "lässtimulans" blev starkt rekommenderad vid intervjuguidens tillkomst, men efter bara två intervjuer blev det tydligt att detta var en fras som bara skapade förvirring och otydlighet.

När det gäller teori så uppvisar bibliotekarierna precis de beteenden som Brante (2009) beskriver. Precis som i Parsons (1964) teori så agerar bibliotekarierna med elevernas bästa i åtanke. De är altruistiska i hur de utför sitt arbete, utan att fokusera på att vara effektiva för ekonomisk vinning och är fullt medvetna att de behöver samarbeta med lärarna för att kunna utföra sitt arbete på bästa möjliga sätt. De områden där de idealistiska teorierna vacklar är vid det som Brante (2009) kallar profession och förtroende och professioner som förmedlare av kunskapssystem. Anledningen till att detta är att även om bibliotekarieyrket lever och frodas för att användare på någon nivå förstår och har tilltro till bibliotekariers kunskap och utbildning så uppstår problem när lärare och ledning inte är fullt införstådda i den fulla bredden av vad de kan förmedla. Respondenternas svar på denna utmaning blev i slutändan att det enda som de kan göra är att arbeta hårt och bevisa sin legitimitet och nytta.

7.2 Slutsats

Syftet med denna studie är att undersöka vilka möjligheter en skolbibliotekarie i en högstadieskola har att påverka elevernas läsintresse. De forskningsfrågor som studien utgick från är:

- Hur arbetar skolbibliotekarier på högstadieskolor med att positivt påverka elevernas läsintresse?
- Hur uppfattar skolbibliotekarierna att elever och lärare reagerar på deras aktiviteter?

Fyra av de fem intervjuade respondenterna sade att deras primära sätt att utöva litteraturförmedling är någon form av arbete i grupp. Det sker i form av att de antingen gör bokprat i klasserna eller vid regelbundna tillfällen träffar elever i små grupper där eleverna får möjlighet att prata om vad de läst både med bibliotekarien och med varandra. Den avvikande respondenten håller också bokprat vid regelbundna tillfällen men föredrar att utöva den primära litteraturförmedlingen individuellt när elever kommer till skolbiblioteket. De övriga fyra respondenterna genomför mer individuella litteraturförmedlingar också, men ser det inte som huvudmetoden.

Både tidigare utförd forskning och rapporter såväl som de utförda intervjuerna visar att en skolbibliotekarie har mycket goda möjligheter att positivt påverka högstadieelevers läsintresse, men genomförandet av dessa är helt beroende av ett gott samarbete med skolans lärarkår. Detta är något som kräver samarbetsvilja och medvetenhet om den andra partens begränsningar och möjligheter och att skolan har en rektor som ser ett skolbiblioteks möjligheter som en genuin resurs för elevernas utbildning.

Detta tydliggörs med att de respondenter från intervjuerna som har goda erfarenheter från sitt arbete med sina lärarkåror är medvetna om behovet av god och öppen kommunikation. De sämre erfarenheterna beskrevs med att lärarna är till olika grader ovilliga att kommunicera med bibliotekarierna. Det är även dessa bibliotekarier som ansåg att en bibliotekarie behöver ”ha skinn på näsan”, vilket kan antyda att dessa bibliotekarier antingen är eller har varit ovilliga att tänka på de övriga uppgifterna en lärare har. Både studien, tidigare rapporter och forskning visar att elever är fullt mottagliga för litteraturförmedlande. Detta så länge förmedlaren ger eleverna ett respektfullt bemötande som är fritt från prestationskrav. En lärares mottaglighet helt varierar från person till person och kräver en fungerande öppen konversation.

Det empiriska resultatet ger vidare en bild av hur dåliga förutsättningarna kan vara för skolbibliotek då endast 3 av de 12 utvalda skolorna hade ett bibliotek där bibliotekarien hade en helt positiv åsikt om sina förutsättningar, medan 3 av de övriga inte hade någon skolbibliotekarie över huvud taget och 1 av dem har goda möjligheter nu, men det är en situation hen behövde arbeta hårdare än vad hen borde ha behövt för att uppnå.

7.3 Fortsatt forskning

Både tidigare forskning och erfarenhet från respondenterna visar på att goda metoder för att förmedla litteratur till högstadieelever finns. Dessa kan utan tvekan vidare finslipas men baserat på denna studie bör framtida studier fokusera på hur samarbeten med lärarkåren kan förbättras. Även sätten hur man kan förmedla betydelsen och möjligheterna som ett fullt

utrustat och bemannat skolbibliotek kan erbjuda till lärare och skolledning bör studeras och undersökas vidare.

Referenser

Brante, T. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. I.L. Maria (Red.). *Vetenskap för profession* (sid 15–34). Högskolan i Borås.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder* (B. Nilsson, Övers.; 1. Uppl.). Liber Ekonomi.

Centerwall, U. (2016). Performing the school librarian: Using the Butlerian concept of performability in the analysis of school librarian identities. *Journal of Librarianship and Information Science* 51(1): 137-149. SAGE Publications.

Gruer, T. S. & Perry, K. M. (2020). Yes, School Librarians Teach Reading: READING SKILL REINFORCEMENT AND THE SCHOOL LIBRARIAN. *Knowledge Quest*, 48(5), 40-47 American Library Association.

Gubrium, J.F., & Holstein, J.A. (1997). *The New Language of Qualitative Methods*. Oxford University Press.

Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande: en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015*. Kungliga Biblioteket.

Hedemark, Å. (2018). *Unga berättar - En studie av ungas syn på läsning och bibliotek*. Svensk Biblioteksförning

Howard, V. (2011). The importance of pleasure reading in the lives of young teens: Self-identification, self-construction and self-awareness. *Journal of Librarianship and Information Science* 43(1):46-55. SAGE Publications.

Hultgren, F., Johansson, M. (2017). *Stimulera läsintresse - en introduktion*. Skolverket. <http://hb.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1173288&dswid=-6619>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3., uppl.). Studentlitteratur.

Parson, T. (1964). *Essays in Sociological Theory*. The Free Press.

Skolinspektionen (2018). *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs* (Diarienummer 2016:11433)
<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2018/skolbiblioteket-som-pedagogisk-resurs/>

Skollagen (SFS 2010:800). Utbildningsdepartementet. <https://lagen.nu/2010:800#K2P36S1>

Varga, A., Hultgren, F., & Widhe, O. (2015). *Att stimulera elevers läsintresse: ett samverkansuppdrag*. Skolverket.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Ahb%3Adiva-822>

Bilaga, intervjufrågor

Den här studiens syfte blir därmed att få en bättre förståelse gällande hur stora eller små möjligheter en skolbibliotekarie i en högstadieskola har att ge en positiv påverkan på elevernas läsintresse. Studien kommer även att observera hur lärare agerar och reagerar på skolbibliotekariernas läsförmedlande aktiviteter.

Studien kommer därmed att utgå från följande forskningsfrågor

- Vilka möjligheter har en skolbibliotekarie på en högstadieskola att positivt påverka elevernas läsintresse?
- Hur reagerar elever och lärare på deras aktiviteter?

Intervjun kommer att transkriberas av mig och sammanfattas i kandidatuppsatsen. Din identitet kommer att hållas anonym. Du får gärna ställa frågor under intervjun om något är oklart. Du har självklart rätt att avbryta intervjun när du vill utan att ge anledning.

Hur arbetar ni med lässtimulans just nu?

Hur ofta utförs arbetet?

Hur gör ni när ni väljer ut metoder för lässtimulans?

Finns det metoder du föredrar bättre än andra?

Hur inspirerar metoderna elever till att läsa?

Vilka möjligheter finns det för att utöka arbetet?

Påverkar bibliotekets budget lässtimuleringsarbetet?

Hur går samarbete med lärare till just nu?

Hur lätt är det att samarbeta med lärare?

Vilka övriga fördelar finns med den nuvarande förmedlingen?

Vilka övriga begränsningar finns med den nuvarande förmedlingen?

Hur ofta lånar elever skönlitteratur pga skolarbete?

Hur ofta lånar elever av eget intresse?

Hur mottagliga är elever att läsa mer?

Vilka är de vanligaste frågorna och synpunkterna från eleverna?

Hur har elevernas läsintresse sett ut över lag under tiden du arbetat?

Vad skulle du göra om du hade fria händer/ möjligheter?